Актуальні питання слов'янського мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Актуальні питання слов'янського мовознавства

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Арефьєва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024
© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024
© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ ТА ВИВЧЕННЯ ЇХ ІСТОРІЇ

Ілясов О. О.
Сербська академічна тлумачна лексикографія другої половини XX століття. «Речник српскохрватског књижевног и народног језика» (Речник САНУ)……..….....6

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ У СПЕКТРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Воробець С.В., Цзібінь Х.
Білінгвальна компетенція мовної особистості і професійно орієнтований переклад……..17
Воробець С.В.
Система навчальних завдань з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу…….……..26

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИКЛАДАННЯ

Турбарова Н.К., Деде Ю.Ф.
Лінгводидактична робота з розвитку фонематичного слуху в першокласників у класі з інклюзією……..37
Буряченко В., Балтажи Д., Тома В. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)
Проблема дислексії та дисграфії у молодших школярів та можливості її вирішення……...54
Макарова К. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)
Про роботу над помилкам в мовленні молодших школярів……61
Турбарова Н.К., Моісеєва С.
Використання LEGO-технологій на уроках української мови та читання…….…..…..67
Бєліна А.О. (Науковий керівник – к. філол. н., доцент Кон О.О.)
Використання додатків Google у сучасних підходах до вивчення української мови в початкових класах…….....80
Балабан Д.Д. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)
Орієнтири педагогічної діяльності на засадах НУШ…….....……90

Воробець С.В., Цзібінь Х.

БІЛІНГВАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ І ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПЕРЕКЛАД

У статті розглянуто компоненти комунікативної професійної перекладацької здатності білінгва. Запропоновано тлумачення терміна «професійно орієнтований близькоспоріднений переклад» у контексті фахової підготовки студентів факультету української філології.

Ключові слова: професійно орієнтований переклад, професійна перекладацька здатність, білінгвальна компетенція.

На сьогодні процес повернення багатьох етнічних українців до рідномовних джерел пов'язаний із чисельними труднощами. Особливо гострим є це питання для тих мовців, які переживають свою зросійщеність, бо усвідомлюють усю неприродність й абсурдність цієї ситуації.

Особливої значущості означена проблема набуває в процесі підготовки студентів факультету української словесності, адже від цього певним чином залежить і перспектива розвитку мовної ситуації державі (Л. Мовчан, Л. Масенко, Л. Ставицька). Безперечно, оптимізувати цей процес стає можливим за умови цілеспрямованого навчання майбутніх словесників умінь перекладацької діяльності в професійних сферах комунікації, що безпосередньо сприятиме формуванню у свідомості україномовної картини світу й національних стереотипів мовленнєвої поведінки, адже «під час перекладу відбувається зіткнення не лише лексичних, граматичних систем, а й комунікативно-прагматичних,

лінгвоетнічних, психологічних, соціокультурних уявлень, менталітету мовців» [6, с.61].

Ретроспективний огляд проблематики наукових праць у царині порівняльного мовознавства (Г.П. Їжакевич, В. І. Кононенко, М.П. Кочерган, А.В. Майборода, В.М. Манакін, Т.К. Чорторизька), загальної теорії і практики перекладу, зокрема близькоспорідненого (Ю.О. Жлуктенко, Р.П. Зарівчак,), прикладних аспектів формування перекладацької діяльності (Н.І. Волошанівська, О.І. Кретова, Н.К. Місяць, В. Радчук, Ю.М. Тельпуховська, В.В. Шляхова) виявив, що у вітчизняній лінгводидактиці вищої школи означена проблема фактично не розроблена ні в теоретичному, ні в практичному плані. Питання методичної доцільності застосування навчального перекладу у вишах філологічного профілю скеровані переважно на носіїв української мови, які опановують іноземні мови, тоді як реальні освітні можливості використання близькоспорідненого перекладу у фаховій підготовці студентів факультету української філології надалі залишаються нереалізованими. Означене послугувало обґрунтуванням для вибору теми дослідження і визначило її актуальність.

Метою запропонованої наукової розвідки є уточнення сутності поняття «професійно орієнтований близькоспоріднений переклад» у контексті фахової підготовки майбутніх словесників-україністів, а *завданням*–розробка методологічних засад формування білінгвальної компетенції у визначеного контингенту студентів.

Термін «професійно орієнтований переклад» з’явився наприкінці 60-их років минулого століття і стосувався переважно методики навчання іноземних мов Науковці уточнюють, що переклад професійно значущих текстів – фахова діяльність певної категорії спеціалістів. Водночас слід зауважити, що мовна спроможність перекладача, безумовно, відрізняється від мовної здатності звичайного білінгва. Білінгвізм як

здатність людини навперемінно використовувати в мовленнєвій практиці дві мови, само собою зрозуміло, є передумовою успішної перекладацької діяльності . Однак, на думку Ж.Д. Горіної, «сам по собі близькоспоріднений білінгвізм аж ніяк не є запорукою здібності до перекладу. Можливий різний рівень володіння спорідненою мовою. Можливо навіть непогано розмовляти й досить легко викладати думки в письмовій формі і водночас зазнавати значних труднощів при переході на близькоспоріднені мови чи навпаки… у таких випадках ідеться передовсім про недостатню або абсолютну несформованість таких складників білінгвізму, як навичка перемикання і навичка де вербалізації [1, с.102]. Як бачимо, ця відмінність полягає в тому, що професійний перекладач повинен володіти мовною здатністю в галузі не однієї, а щонайменше двох мов. Крім того, слід ураховувати що для перекладача вибір мовних засобів задається оригіналом, а отже, важливою особливістю мовної перекладацької здібності є гнучкість і пластичність, спроможність швидко перемикатися.

Водночас у контексті підготовки майбутніх україністів-словесників таке розуміння перекладу дещо ускладнюється тим, що філологи за характером своєї діяльності повинні опрацьовувати тексти різного жанрово-стильового призначення – від офіційно-ділових, газетно-публіцистичних до наукових чи текстів художньої літератури, маючи змогу працювати не лише в освітніх закладах, а й, скажімо, кореспондентами, коректорами, фахівцями зі зв’язків з громадськістю. З огляду на це долучаємося до такого визначення сутності поняття «професійно орієнтований близькоспоріднений переклад» - особливий вид мовленнєвої діяльності білінгва скерований на перетворення автентичних текстів вихідної мови на рівноцінні за змістом та експресивно-стилістичним забарвленням тексти мови цільової, що

пов’язані з різними сферами фахової діяльності майбутнього словесника» [1, с.105].

Специфічними компонентами комунікативної професійної перекладацької здатності, безпосередньо пов’язаними з перекладацькою діяльністю, як відомо, виступають технічна, текстоутворювальна, зіставно-динамічна здібності й особистісні характеристики перекладача.

У контексті теми започаткованого дослідження під технічною перекладацькою здатністю, розумітимемо специфічні знання, навички й уміння, необхідні для здійснення перекладацької діяльності студентів-філологів. Так, перекладацькі знання забезпечують розуміння сутності і завдань перекладацької діяльності, головних положень теорії перекладу, технічних прийомів і варіантів перекладацької стратегії. З-поміж перекладацьких умінь найбільш важливими є: вміння виконувати паралельні дії двома мовами, вміння правильно обирати технічні прийоми перекладу й долати труднощі, вміння аналізувати текст оригіналу, виявляючи стандартні і нестандартні перекладацькі проблеми й способи їх розв’язання. Технічна й мовна перекладацькі здібності, вочевидь, пов’язані відношеннями певної субординації, адже в основі перекладацьких навичок і вмінь полягає володіння системно-структурними мовними особливостями, а також усною і письмовою формами мови.

Обов’язковими компонентами комунікативної професійної перекладацької здатності, пов’язаними зі сприйняттям і створенням текстів оригіналу і перекладу, є текстоутворювальна і зіставно-динамічна. Так, текстоутворювальна перекладацька здатність репрезентована вмінням створювати тексти різного типу відповідно до мовної і літературної норми. Зіставно-динамічна здатність пов’язана з формуванням правильних висновків з текстів оригіналу й перекладу щодо повноти змісту на основі фонових знань задля подальших змін у

перекладі у випадку їх не збігань. На нашу думку, зіставно-динамічна здатність певним чином пов’язана з соціокультурною, зокрема інтерактивною спроможністю, оскільки під час сприймання тексту оригіналу передовсім слід ураховувати ситуацію спілкування, застосовуючи наявні фонові знання. Утім, зважаючи на те, що текстоутворювальна й зіставно-динамічна здатності пов’язані зі сприйняттям і породженням текстів, між ними існують відношення абсолютної взаємодії.

Зрештою, до складу комунікативної професійної перекладацької здатності вчені відносять ще й особистісні характеристики майбутнього фахівця-перекладача. Це здатність швидко перемикати увагу, переходити з однієї мови на іншу , від однієї культури до іншої, від однієї ситуації до іншої; вміння зосередитися на головному, мобілізувати ресурси своєї пам’яті, а також відзначимо такі особистісні характеристики – висока загальнофілологічна ерудованість, відповідальність за зміст перекладеного тексту, дотримання перекладацької етики. На нашу думку, особистісні характеристики перекладача зумовлені всіма іншими компонентами комунікативної професійної перекладацької здатності,, оскільки виформовуються внаслідок перекладацької діяльності білінгва.

Як бачимо, розглянута комунікативна професійна перекладацька здатність білінгва повинна становити синтез суто специфічних здатностей (текстоутворювальної, зіставно-динамічної спроможності й особистісних характеристик перекладача), які відображають професійну спрямованість навчання, а також більш загальних здатностей (мовної, інтерактивної здібності), що відповідають комунікативно зорієнтованій природі курсу навчання. Отже, уточнимо навички й уміння, які формують означені здатності.

Мовна перекладацька здатність білінгва:

- фонетичні навички (вимовні, інтонаційні);

- лексичні навички (вибір лексичних одиниць адекватно задуму і ситуації, навички семантизації й диференціації синонімів);
- граматичні навички (диференціація форм і функцій граматичних явищ та адекватне їх передавання мовою перекладу);
- знання стилістичних відмінностей близьспоріднених мов.

Технічна перекладацька здатність:

- володіння прийомами транслітерації;
- володіння лексичними перекладацькими трансформаціями (калькування, лексичні заміни або додавання лексичних одиниць у процесі перекладу, - генералізація або конкретизація);
- володіння граматичними трансформаціями (дослівний переклад, об'єднання або розширення речень, граматичні заміни).

Текстоутворювальна перекладацька здатність:

- володіння прийомами компресії тексту;
- вміння скласти реферативний переклад письмового або усного тексту.

Зіставно-динамічна перекладацька здатність:

- вміння коректно оцінити зміст перекладеного тексту з точки зору сприйняття його реципієнтом.

Отже, відповідно до сучасних освітніх реалій України, що насамперед пов'язано зі збільшенням потоку інформації з різномовних друкованих джерел та Інтернету, багатьом студента-філологам, магістрантам, аспірантам, які не здобувають спеціалізації «Перекладач», доводиться так чи інакше долучатися до перекладацької діяльності, так би мовити, зі щоденних потреб. Це у свою чергу, зумовлює специфіку такого перекладу, що полягає у вузькій сфері застосування, оскільки такою перекладацькою діяльністю студенти «передовсім задовольнятимуть особисту, а не суспільну потребу (як скажімо, у

випадку з професійним перекладачем), керуючись особистісними мотивами, а не суспільним замовленням» [1,с.105]. Таким чином, білінгвальну компетенцію майбутніх словесників можливо тлумачити як частину лінгводидактичної компетентності, що надає реальні можливості майбутнім викладачам рідної і/або іноземної мови брати повновагу участь у професійній перекладацькій діяльності.

Говорячи про формування білінгвальної компетенції як важливого компонента загальнофілологічної підготовки словесників до майбутньої професійної діяльності, варто зауважити, що означена компетенція студента-білінгва має виявлятися у щоденній мовленнєвій діяльності й зокрема у вмінні змінювати не лише мовний код, але й уносити корекцію в національно-мовну картину світу тих, хто навчається.

Викладене вище дозволяє дійти висновків, що навчання професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу майбутніх учителів української філології формуватиме цілий спектр перекладацьких умінь та навичок, які безпосередньо знаходяться у площині білінгвальної компетенції, а саме:

1. Виокремлювати одиниці перекладу в тексті оригіналу, з’ясовувати їх денотативне і конотативне значення та відшуковувати рівноцінні перекладами в цільовій мові перекладу або ж застосовувати адекватні засоби компенсації.

2. Усвідомлювати особливості функціонування конкретних лексем, норм їх сполучуваності, системних відношень у кожній з мов.

3. Розуміти культурний контекст, національне маркування фонових лексем у тексті оригіналу та вміти відшуковувати найбільш доцільну перекладему.

4. Націлити на критичне сприймання власної мовленнєвої продукції, розвивати здатність виявляти та виправляти помилки,

спричинені невмінням відшукати необхідний еквівалент до певного слова чи граматичної конструкції.

Перспективи подальших пошуків у визначеному напрямку дослідження вбачаємо у вияві типів перекладацьких стратегій і чинників, які гармонізують перекладацьку компетентність студента-білінгва.

Список використаних джерел

1. Горіна Ж.Д. Перекладацька діяльність як вид міжмовного та крос-культурного посередництва. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. 2010. №2. С. 102-108.
2. Мойсеїв І. Рідна хата – категорія категорія української духовності. *Сучасність*. 1993. №7. С.152-155.
3. Погрібний А. Хочеться сподіватися, але… *Урок української*. 2004. №3. С.7-9.
4. Селіванова О.О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148с.

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов’янського мовознавства

Науково-методичне видання

Актуальні питання слов’янського мовознавства

Випуск XIX

Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.

Актуальні питання слов’янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов’янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов’янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)